

Гальперіна Л.*

АДАПТАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ ДО СВІТОГОСПОДАРСЬКИХ РИЗИКІВ

Розглянуто адаптаційний потенціал соціально-економічного розвитку країни до світогосподарських ризиків в глобальному конкурентному середовищі. Запропоновано застосовувати для характеристики адаптаційного потенціалу країни індекс економічної потужності, який дозволяє відобразити одночасно рівень добробуту населення країни, що у загальному випадку визначається нормалізованим значенням ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС), та економічний вплив на світові економічні процеси країни залежно від рівня ВВП від світового ВВП.

Ключові слова: адаптаційний потенціал соціально-економічного розвитку країни, індекс економічної потужності.

We consider the adaptation potential of socio-economic development to global risks in the global competitive environment. A use for measuring adaptive potential index of economic power, which enables you to display simultaneously the level of welfare of the population that generally is determined normalized to GDP per capita paritetom purchasing power (PPP), and economic impact on global economic processes of the country depending on the level GDP of world GDP.

Key words: adaptive potential socio-economic development index of economic strength.

Актуальність дослідження. Ознакою сучасного етапу глобалізації є загострення міжнародної конкуренції в умовах швидкоплинних змін конкурентного середовища. Оскільки конкурентоспроможність виступає своєрідним механізмом вимірювання ефективності використання суспільних ресурсів і свідчить про здатність країни до динамічного пристосування до змін в геоekonomічному просторі. В цьому контексті конкурентоспроможність відкритої економіки не можна розглядати відірвано від адаптаційного потенціалу соціально-економічного розвитку країни до глобальних ризиків. Взаємозалежність національних економік в умовах глобалізації призводить до зростання вразливості окремої країни перед глобальними ризиками, тому дослідження адаптаційного потенціалу країни в сучасних умовах, його ефективне використання та розвиток є одним із актуальних напрямів економічної думки.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика аналізу та прогнозування негативного впливу трансформації міжнародних економічних відносин на національну економіку розглядалась в працях вітчизняних (В. Андрійчука, І. Бураковського, В. Гейця, С. Кіреєва, М. Клапківа, Л. Кістерського, Д. Лук'яненка, В. Молостовцевої, В. Новицького, Ю. Пахо-

* кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України

мова, В. Сіденка, С. Сіденко, О. Сохацької, А. Старостіної та інших) та зарубіжних вчених (М. Арнольда, П. Кругмана, А. Креймера, М. Портера, Дж. Сакса, Дж. Стігліца та інших).

Виявлення невирішених проблем. Процес адаптації здебільшого розуміють як можливість своєчасно застосувати регулятивні заходи, пов'язані з реагуванням уряду країни на зовнішньоекономічні обставини або внутрішньоекономічну ситуацію, що відрізняється від попередніх соціально-економічних умов. При такому підході поза увагою вчених залишається такий чинник як адаптаційний потенціал, відсутність якого може зробити заходи, що спрямовані на оптимізацію соціально-економічної складової життя суспільства неефективними. Слід відзначити також відсутність чітких критеріїв, за якими можна було б оцінити рівень адаптаційного потенціалу, а відтак і розробити ефективну систему соціально-економічного розвитку країни.

Основна мета та завдання статті. Основною метою є розгляд адаптаційного потенціалу соціально-економічного розвитку країни до світогосподарських ризиків в глобальному конкурентному середовищі. Запропоновано застосовувати для характеристики адаптаційного потенціалу країни до світогосподарських ризиків індекс економічної потужності, який дозволяє відобразити одночасно рівень добробуту населення країни, що у загальному випадку визначається нормалізованим значенням ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС) та економічний вплив на світові економічні процеси країни залежно від рівня ВВП від світового ВВП.

Виклад основного матеріалу. Нестабільність розвитку глобалізованої світогосподарської системи обумовила зростання ролі держави у підвищенні міжнародної економічної конкурентоспроможності. При цьому неоднакова стійкість країн і регіонів до флуктуацій кон'юнктурних параметрів на світових ринках товарів та послуг, зміна глобального конкурентного середовища під впливом дії глобальної структурної модернізації потребує дослідження адаптаційного потенціалу економіки окремої країни.

Конкурентоспроможність, за висловом Дж. Сакса, є передумовою та інструментом сталого економічного розвитку [1]. Разом з тим, конкурентоспроможність розглядається в якості середовища, що відзначається найефективнішою структурою, інституціями та політикою, що забезпечує нації необхідні можливості для конкуренції. Передумовою високої міжнародної конкурентоспроможності є якість інституцій, інноваційність, розвинута інфраструктура, високі макроекономічні показники, висококваліфікована робоча сила, потужний науковий потенціал, ефективна ринкова економіка, технологічна готовність, якісне ведення бізнесу тощо. Адаптаційний потенціал соціально-економічного розвитку країни має кількісні та якісні аспекти вимірювання та певні спільні риси для країн. «Можна припустити, що нинішня системна криза вводить нас в нову більш-менш тривалу історичну смугу загальної глобальної нестійкості» [2]. Такими групами обрано неформальні об'єднання Велика сімка (G7), Група вісьми (G8) та Група 20 (G20), країни яких мають найбільшу питому вагу у світовому ВВП та вплив на світову економічну архітектуру завдяки реалізації цілеспрямованих економічних стратегій досягли покращення міжнародної конкурентоспроможності. Світова економіка зазнала у 2008-2009 рр. кризи, яка за наслідками і потужностями сягала рівня Великої депресії 30-х рр. XX ст., і відтоді перебуває у невизначеному стані відносно засобів економічної політики. Маємо приклади країн, що досягають високих значень рівня ВВП на душу населення за ПКС (Тайвань, Саудівська Аравія, Гон-Конг, Сінгапур), однак не мають співставних з країнами лідерами значень рівня ВВП від світового ВВП. Натомість КНР, Індія, Бразилія, Мексика, Туреччина мають значну частку від світового ВВП однак не можуть досягти високих значень у ВВП на душу населення. Нариклад, питома вага ВВП КНР у 2008 р. від світового

ВВП сягала 11, 35%, а у 2010 р. вже 12,73%, однак значення ВВП на душу населення у 2008 р. 5970,29 дол. за ПКС, у 2010 р. – 7210,39 дол. за ПКС, у 2010 р. (див. табл. 1). Питомо вага ВВП Індії від світового у 2008 р. 4,75%, у 2010 р. – 5,09%, однак ВВП на душу населення у 2008 р. – 2779,9 дол за ПКС, а у 2010 р. 3124,76 дол. за ПКС.

Одним із основних показників, які використовують для визначення рейтингу країн за якістю життя населення є Індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП, англ. Human Development Index, HDI) за методикою Десаї-Сена. Цей комплексний індекс з 1993 р. ООН використовує з виокремленням таких груп: дуже високий ІРЛП, високий ІРЛП, середній ІРЛП, низький ІРЛП. У 2010 р. Усереднене значення для 169 країн світу було 0,624, дуже високий ІРЛП у середньому по групі був 0,878, високий ІРЛП - 0,717, середній ІРЛП - 0,592, низький ІРЛП - 0,393. Серед групи розвинутих країн країни ОЕСР мали 0,879, не ОЕСР – 0,844. У той час як найменш розвинуті країни (НРК) мали показник 0,386 [3]. У структурі загального глобального прогресу, спостерігаються суттєві відмінності між країнами – як свідчать показники ІРЛП у динаміці багато країн поліпшили розвиток соціально-трудового потенціалу, при цьому моделі досягнення сильно розрізняються. Багато НРК досягли відносного успіху, що показує аналіз довгострокового розвитку тенденцій ІРЛП в 2010 р.

Україна у 2010 р. займала з 169 досліджуваних країн 69 місце за ІРЛП і перебувала у групі з високим рівнем ІРЛП (за даними [5]). Однак аналіз показників за останні 40 років свідчить про негативні тенденції у розвитку людського розвитку, що визначає врешті розвиток соціально-трудового потенціалу України. Так, Україна потрапила до групи країн, у яких через вплив СНІДу, конфліктів, економічних потрясінь та інших факторів очікувана тривалість життя фактично знизилася. Це три країни колишнього Радянського Союзу: Білорусь, Україна та Росія і шість в Африці на південь від Сахари: Демократична Республіка Конго, Лесото, Південна Африка, Свазіленд, Замбія і Зімбабве.

У табл.1 представлено ранжування країн за такими показниками ВВП на душу населення за ПКС, Частка ВВП країни від ВВП світу, Індекс економічної потужності, ІРЛП. Як видно з табл. перші місця за всіма показниками займає США.

Таблиця 1
Ранжування країн G20 за показниками (2008 р.)

№ з/п	ВВП на душу населення за ПКС		Частка ВВП країни від ВВП світу		Індекс економічної потужності		ІРЛП (рейтинг)	
	Країна за рангом	Долл за ПКС	Країна за рангом	%	Країна за рангом	Індекс	Країна за рангом	Індекс
1.	США	47439,9	ЄС-27	22,043	США	977831,8	Австралія	0,933
2.	Канада	39098	США	20,612	ЄС-27	336438,3	США	0,9
3.	Австралія	36918,06	КНР	11,352	Японія	216566,7	Канада	0,886
4.	Великобританія	36357,79	Японія	6,348	Німеччина	116926,6	Німеччина	0,885
5.	Німеччина	35539,13	Індія	4,752	Великобританія	149548,7	Японія	0,881
6.	Франція	34205,45	Німеччина	4,208	Франція	104873,9	Південна Корея	0,87
7.	Японія	34115,73	РФ	3,284	Італія	80467,31	Франція	0,867
8.	Італія	30630,88	Великобританія	3,216	Канада	73504,25	ЄС	0,86826
9.	Республіка Корея	27691,94	Франція	3,066	КНР	67774,71	Італія	0,85
10.	Саудівська Аравія	23813,91	Бразилія	2,845	РФ	52373,04	Великобританія	0,847
11.	РФ	15947,94	Італія	2,627	Австралія	42455,76	Аргентина	0,769

№ з/п	ВВП на душу населення за ПКС		Частка ВВП країни від ВВП світу		Індекс економічної потужності		ІРЛП (рейтинг)	
	Країна за рангом	Долл за ПКС	Країна за рангом	%	Країна за рангом	Індекс	Країна за рангом	Індекс
12.	ЄС-27	15262,82	Мексика	2,229	Республіка Корея	50980,87	Саудівська Аравія	0,746
13.	Мексика	14534,06	Канада	1,88	Мексика	32396,42	Мексика	0,745
14.	Аргентина	14408,32	Республіка Корея	1,841	Бразилія	29775,2	Росія	0,715
15.	Туреччина	13138,56	Туреччина	1,343	Саудівська Аравія	20527,59	Бразилія	0,69
16.	Бразилія	10465,8	Індонезія	1,308	Туреччина	17645,08	Туреччина	0,674
17.	ПАР	10135,97	Австралія	1,15	Індія	13210,13	КНР	0,648
18.	КНР	5970,288	Саудівська Аравія	0,862	Аргентина	11829,23	ПАР	0,592
19.	Індонезія	3979,995	Аргентина	0,821	ПАР	7226,948	Індонезія	0,588
20.	Індія	2779,91	ПАР	0,713	Індонезія	5205,833	Індія	0,506

Джерело: розраховано автором за даними МВФ [4], ПРООН [5]

Аналіз стану і особливості впливу факторів на розвиток адаптаційного потенціалу України в глобальному середовищі, дозволяє зробити висновок, про певні успіхи. Якщо розглядати основні фактори, в контексті виявлення домінуючого впливу формування механізму адаптаційного потенціалу соціально-економічного розвитку України, то визначальною особливістю є низька ефективність заходів щодо формування сприятливого інноваційного клімату у зв'язку з нестабільністю політичної влади та високим рівнем корупції, що зумовлює втрату довіри суспільства до влади, а також відсутність в Україні стабільної стратегії і відповідного національного плану стимулювання інноваційного розвитку, гуманізації та соціалізації економіки.

Національна Доповідь про людський розвиток 2011 року «Україна: на шляху до соціального залучення» висвітлює питання людського розвитку в Україні в контексті концепцій соціального залучення та соціального відторгнення. З використанням широкого кола аналітичних, статистичних та інформаційних матеріалів у Доповіді викладено основні проблеми на шляху соціального залучення людей в Україні та запропоновано рекомендації щодо оптимальних шляхів розв'язання цих проблем. Директор Представництва ПРООН в Україні Р.Рігер зазначила: «Доповідь про людський розвиток приділяє однакову увагу рівню доступу до шкільної освіти, тривалості життя та здоров'ю людей. Важливим є не тільки те, скільки доходів отримує країна, а і як в ній живуть люди. Економічне зростання важливе, але надання кожній людині можливості для більш тривалого, якісного, здорового та продуктивного життя – набагато важливіше» [6].

Питома вага ВВП країн Великої сімки від світового ВВП неухильно скорочується (табл. 2).

Таблиця 2.

Питома вага країни Великої сімки від світового ВВП (1995 р., 2000 р., 2005-2010 рр.), %

Країна	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Канада	2,069	2,118	2,015	1,978	1,938	1,88	1,845	1,83
Франція	3,814	3,661	3,328	3,239	3,155	3,066	2,986	2,92
Німеччина	5,611	5,168	4,477	4,391	4,292	4,208	4,086	3,96
Італія	3,627	3,331	2,908	2,82	2,728	2,627	2,555	2,46
Японія	8,73	7,663	6,898	6,729	6,55	6,348	6,2	6,04
Англія	3,651	3,614	3,438	3,368	3,308	3,216	3,107	3,03
США	22,968	23,467	22,126	21,659	21,071	20,612	20,022	19,6

Джерело: МВФ [4].

У той час як ВВП на душу населення в цих країнах зростає (табл.3).

Таблиця 3.
Динаміка ВВП країни Великої сімки на душу населення (1995 р., 2000 р., 2005-2010 рр.),
у дол. за ПКС

Країна	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Канада	22798,969	28978,676	35150,176	36954,813	38561,036	39098,003	38290,312	39291,43
Франція	21256,25	25997,743	30545,99	32091,018	33563,427	34205,454	33744,452	34392,07
Німеччина	22111,005	26343,035	30472,528	32512,951	34326,018	35539,132	34219,024	34901,42
Італія	20571,659	24489,152	28129,605	29455,419	30540,224	30630,876	29289,783	29597,41
Японія	22464,473	25333,593	30315,329	31942,638	33622,318	34115,733	32817,226	33910,33
Англія	20288,612	25736,61	32083,715	33877,577	35512,012	36357,789	35164,976	35901,65
США	27826,601	35252,489	42708,166	44857,416	46673,953	47439,926	46442,644	47400,35

Джерело: МВФ [4].

На нашу думку синтетичним показником, який відображає адаптаційний потенціал соціально-економічного розвитку країни в глобальному конкурентному середовищі є індекс економічної потужності (Index Power). Запропонований індекс дозволяє відобразити одночасно рівень добробуту населення країни, що у загальному випадку за методикою, що прийнята ПРООН визначається нормалізованим значенням ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС), та економічний вплив на світові економічні процеси. Так, неформальне об'єднання країн Великої сімки, до якого входять країни із найбільшим рівнем ВВП від світового ВВП, є найвпливовішим у перебігу світових економічних процесів.

Індекс Index Power – це безрозмірний показник, який розраховано за формулою (1):

Index Power = частка ВВП країни від світового ВВП * Нормалізоване значення ВВП на душу населення за ПКС, (1)

де частка ВВП країни від світового = (ВВП країни / ВВП світу)*100% – розраховано за даними МВФ [4];

нормалізоване значення ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС) – розраховано за даними МВФ [4]).

Нормалізоване значення ВВП на душу населення =

$$\frac{\log(\text{ВВП на душу населення країни за розглядаємий рік}) - \log(\text{Мінімального значення ВВП за розглядаємий рік})}{\log(\text{Максимального значення ВВП за розглядаємий рік}) - \log(\text{Мінімального значення ВВП за розглядаємий рік})}$$

 (Джерело даних World Economic Outlook Database, April 2011 <http://www.imf.org>).

№	країна	Індекс економічної потужності
1.	США	0,18446
2.	Німеччина	0,0354539
3.	Великобританія	0,02691
4.	Франція	0,02559
5.	Російська Федерація	0,0229545
6.	Італія	0,02124
7.	Іспанія	0,0164207
8.	Канада	0,01605
9.	Україна	0,0027299
10.	Японія	0,0521

Джерело: власні розрахунки.

Негативні тенденції розвитку адаптаційного потенціалу населення України пов'язані із проблемою відторгнення. Регіональна Доповідь про людський висвітлює питання соціального залучення як для всього регіону Європи і СНД, так і у розрізі шести обраних країн регіону (Казахстан, Македонія, Молдова, Сербія, Таджикистан та Україна). Дана Доповідь надає єдину концептуальну основу соціального залучення та людського розвитку. Досягнення людського розвитку розглядається як кінцева мета, а соціальне залучення – як засіб досягнення цієї мети. У ній запропоновано новий показник – Індекс багатовимірної соціальної відторгненості, – який є має експериментальний характер і може бути адаптований до конкретних умов країни. Цей індекс розраховується за 24 індикаторами, що стосуються депривацій людей у трьох сферах – економічне відторгнення, відторгнення від соціальних послуг та відторгнення від громадського життя (соціальних мереж). Запропоновані індикатори є не просто фіксованим переліком, а відправною точкою національних дискурсів щодо вимірювання соціальної відторгненості, причому відповідні показники мають бути визначені на національному рівні.

Висновки за результатами дослідження. Адаптаційний потенціал соціально-економічного розвитку країни запропоновано оцінювати окрім відомих індексів запропонований (індекс економічної потужності), який представлено у двох вимірах. Проведені дослідження показують, що використання наведених індексів дозволяє більш повно оцінити місце та роль країни у системі світового економічного порядку.

Література

1. Sachs J. Press Releases / J.Sachs. – WEF, 1999, - <http://www.imd.org>; World Competitiveness Yearbook. – IMD, 1999. [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://www.imd.org>
2. Сиденко В.Р. Международные экономические аспекты глобального кризиса / В.Р.Сиденко // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. Випуск 87. Частина I (у двох частинах). К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка Інститут міжнародних відносин, 2009. – С.48.
3. Індикатори розвитку людини [Електронний ресурс] – Режим доступу : hdr.undp.org/en/data/trends/
4. Сайт Міжнародного Валютного Фонду. [Електронний ресурс] – Режим доступу : World Economic Outlook Database, April 2011 <http://www.imf.org>
5. Сайт Програми розвитку ООН в Україні (ПРООН) [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.undp.org.ua/ua/about-undp -
6. Доповідь ООН про розвиток людини [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://hdr.undp.org/>
7. Регіональна Доповідь про людський розвиток 2011 «Від трансформації – до суспільства для всіх». [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://undp.org.ua>